

İLKÖĞRETİM OKULLARINDA ZORBALIĞIN YAYGINLIĞI VE DOĞASI¹

Filiz Yurtal*

Fulya Cenkseven**

ÖZET

Zorbalık okulda görülen şiddet davranışlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu araştırma ilköğretim okullarında görülen zorbalık davranışlarının yaygınlığını, türlerini, yaşandığı yerleri, yaşanma zamanlarını ve öğrencilerin zorba davranışlar karşısında neler yaptıklarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, yaşları 10–14 yaşları arasında olan, 212’si kız (%49), 221’i erkek (%51) olmak üzere toplam 433 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından hazırlanan anket kullanılmıştır. Araştırma sonucunda okulda daha fazla karşılaşılan zorba davranışların “itildim”, “bana küfür edildi”, “sevmediğim isimlerle çağırıldım” “benimle alay edildi”, “elbiseme veya eşyalarım zarar verildi”, “hakkımda dedikodu yapıldı” şeklinde olduğu belirlenmiştir. Zorba davranışlara maruz kalma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında erkeklerin lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Zorbalığın en fazla yaşandığı yerin “okul bahçesi” ve en fazla yaşandığı zamanın ise “okuldan eve dönerken” olduğu belirlenmiştir. Okulda zorba davranışlarda bulunanların daha çok erkek olanlar ve yaşça daha büyük öğrenciler oldukları saptanmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Zorbalık, ilköğretim öğrencileri, şiddet.

ABSTRACT

The purpose of the study is to determine the prevalence and types of bullying behaviour, times and places where bullying occurs, and reactions of students against bullying behaviour. School children were investigated in a study of 433 pupils, 51% of boys (221), 49% of girls (212), between 10 and 14 years of age. A questionnaire was used by authors which prepared to measure attitudes towards bullying. The results emphasized that the most frequent bullying behaviour types at primary schools were reported as they were “pushed”, “sweard at me”, “called disagreeable names”, “mocked”, “damaged their dresses and belongings”, “spreaded rumours about me”. Significant differences in favor of boys were found between girls and boys who were victims. The findings showed that places, where bullying occurred the most, were the playgrounds and the times, when bullying occurred the most, were the times during the students going back home from the schools. According to the results, it was determined that students who had bullying attitudes were boys and older ones.

KEY WORDS: Bullying, primary students, violence.

Okullarda giderek yaygınlaşmakta olan şiddet olgusu, üzerinde ciddiyetle durulması gereken önemli sosyal bir mesele haline gelmiştir. Zorbalık okulda görülen şiddet davranışlarının önemli bir bölümünü oluşturur. Akranlar arasında zorba davranışlara maruz

* Yard. Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, Adana. E-posta: fyurtal@cu.edu.tr

** Yard. Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı, Adana. E-posta: fulyac@cu.edu.tr

¹ Bu araştırma Ç.Ü. Araştırma Fonu Saymanlığınca desteklenmiştir (Proje no:EF2002BAP11).

kalma konusunda birçok araştırmacı tarafından bu alanın öncüsü olarak dikkate alınan Olweus (1993) zorbalığı, bir ya da daha fazla öğrencinin defalarca olumsuz davranışları sergilemesi olarak tanımlamaktadır. Zorbalık bir ya da daha fazla güçlü öğrencinin zayıf olan öğrenciye zarar verme, rahatsız etme ya da küçük düşürmek için defalarca eziyet etmesi ya da eziyet etme çabası olarak da tanımlanmaktadır (Page ve Page 2003, s.269). Bu durumda zorbalık saldırganca davranışları içermektedir ve aralarında fiziksel, sözel ya da dolaylı üstünlük olan kişiler arasında gerçekleşmektedir (Rigby, 2004).

Zorbalık fiziksel saldırganlıkla sınırlı değildir. Başkalarının duygularını incitme, başkalarını sözcüklerle, hareketlerle ya da sosyal olarak dışlama yoluyla güven ve özsaygılarını sarsmak da zorbalığa dahil edilebilir (Hazler, 1996; Roffey, 2000). Doğrudan ve fiziksel olarak nitelenen zorbalık vurma, çelme takma, eşyalara zarar verme gibi davranışları; doğrudan ve sözel olan zorbalık ise, isim takma ve alay etme gibi davranışları içerir. Zorbalığın dolaylı biçimi başkalarının arkasından çirkin hikâyeler ya da dedikodular çıkarma veya kişiyi gruptan dışlama şeklindeki davranışlardır (Smith ve Sharp, 1994).

Zorbalık yapan çocuklarda düşük benlik saygısı (Olweus, 1993; O'Moore ve Kirkham, 2001; Karatzias, Power ve Swanson, 2002), yüksek kaygı (Rigby, 2002), özkıyım düşüncesi (Kaltiala-Heino, Rimpela, Marttunen, Rimpela, ve Rantanen, 1999), düşük empati (Sutton ve Keogh, 2000), yüksek düzeyde depresyon (Olweus, 1993; Kaltiala-Heino ve Ark., 1999) belirlenmiştir. Kurban olarak seçilen çocuklar ise, diğer çocuklara göre benlik saygısı düşük (Boulton ve Underwood, 1992; Olweus, 1993), fiziksel olarak daha güçsüz ve içedönüktürler (Slee ve Rigby, 1993; Maynard ve Joseph, 1997). Zorba öğrenciler söz ve eylemleri aracılığıyla diğer öğrencileri korkutmakta, sahip olmaları gereken özgür öğrenme haklarını ellerinden almakta, dolayısıyla çocukların kendilerini okulda

güvensiz hissetmelerine ve sıkça devamsızlık yapmalarına sebep olmaktadır (Furniss, 2000). Zorbalığa maruz kalan çocuklar fiziksel ve psikolojik sıkıntılar, konsantre olmada güçlükler ve okul korkusu gibi kısa dönemli problemler yaşamaktadırlar (Bernstein ve Watson, 1997). Ayrıca çocuklarda zorbalığa maruz kalma, psikolojik ve psikosomatik belirtileri artırmaktadır. Okulda sıklıkla zorbaca davranışlara maruz kalan çocuklarda altını ıslatma, uyku problemleri, baş ve karın ağrıları gibi problemler görülmektedir (Williams, Chambers, Logan ve Robinson, 1996). Zorba davranışlara maruz kalan kişiler kadar, zorbalık yapan kişiler de gelecekte sayısız problemlere karşı savunmasızdırlar (Crothers ve Levinson, 2004). Zorbalığın en yaygın olarak kullanılan iki şekli isim takma ve vurma-tekmelemedir (Pateraki ve Houndoumadi, 2001). Öğrenciler arasında sıklıkla kullanılan isim takma (Pereira, Mendonca, Neto, Valente ve Smith., 2004), öğrencilerin hoşuna gitmeyen bu durum arkadaşlarına karşı olumsuz düşünceler geliştirmesine sebep olmaktadır (Yurtal, 2004).

Zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma ile ilgili araştırmalarda cinsiyetin önemli olduğu görülmüştür. Erkek çocukların hem daha fazla zorbalığa maruz kaldığı hem de daha fazla zorbalık yaptıkları bulunmuştur (Whitney ve Smith, 1993; Pateraki ve Houndoumadi 2001; Pereira ve Ark., 2004; Delfabbro ve Ark., 2006). Rigby (2000) Güney Avustralya'da beş erkekten birinin arkadaşlarına zorbalık yaptığını belirlemiştir. Oysa kızlarda bu oranı onda bir olarak saptamıştır. Araştırmalar erkeklerin isim takma ve gözdağı vermeden ziyade fiziksel saldırganlık gösterdiğini, kızların ise, farklı olarak, isim takma ve dışlamayı içeren fiziksel olmayan saldırganlığı daha fazla kullandığını göstermektedir (Lagerspetz, Bjorkquist ve Peltonen, 1988; Olweus, 1993; Crick, Bigbee ve Howes, 1996).

Yukarıda belirtildiği gibi hem zorbalık yapan hem de zorbalığa maruz kalan öğrencilerin bu durumdan dolayı gelecekte bir takım problemler yaşamaları

muhtemeldir. Yurt dışında yapılan araştırmalarda olduğu gibi, ülkemizde yapılan araştırmalarda da (Yıldırım, 2001; Kapçı, 2004; Kepenekçi ve Çınkır, 2006) ilköğretim okullarında zorbalığın önemli bir problem olduğu belirlenmiştir. Bu sebeple okullarda zorbalığın incelenmesi, mevcut durumun betimlenmesi önleme çalışmalarının yapılabilmesi için önem taşımaktadır. Bu nedenle bu araştırmada ilköğretim okullarında görülen zorbalık davranışlarının yaygınlığı, türleri, yaşandığı yerler, yaşanma zamanları ve öğrencilerin zorba davranışlar karşısında neler yaptıklarını belirlemek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırma 2004–2005 eğitim öğretim yılında Adana'nın Seyhan ve Yüreğir merkez ilçelerine bağlı 6 ilköğretim okulunda öğrenim gören, dördüncü sınıftan 39 (%9), beşinci sınıftan 118 (27.4), altıncı sınıftan 100 (%23), yedinci sınıftan 92 (%21.2) ve sekizinci sınıftan 84 (%19.4) olmak üzere toplam 433 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Öğrencilerin 212'si kız (%49), 221'i erkektir (%51). Araştırmaya katılan öğrenciler 10–14 yaşları arasındadırlar.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada ilköğretim okullarında görülen zorbalık davranışlarının yaygınlığı, türleri, yaşandığı yerler, yaşanma zamanları, zorba davranışlara kimle-

rin başvurduğu ve öğrencilerin zorba davranışlar karşısında neler yaptıklarını belirlemek üzere araştırmacılar tarafından 98 soruluk bir anket formu hazırlanmıştır. Anket hazırlanırken ilgili yazın taranmış ve uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Oluşturulan deneme formu 80 kişilik bir öğrenci grubuna uygulanmış, alınan geribildirimler doğrultusunda düzeltmeler yapılarak son şekli verilmiştir. Anket formu çoktan seçmeli, evet-hayır şeklinde cevaplanabilen ve üçlü derecelendirilmiş sorulardan oluşturulmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Anket formları araştırmacılar tarafından ders saatlerinde uygulanmıştır. Anket formundaki maddelerin seçenekleri kodlanarak, SPSS Paket Programı kullanılarak yüzde ve frekansları alınmıştır. Cinsiyete göre zorbalık türlerinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla X^2 (kay kare) testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Okulda görülen zorbalık davranışlarına, türlerine, yaşandığı yerlere, zamanına ve zorba davranışlar karşısında neler yapıldığına ilişkin öğrenci görüşlerini yansıtan bulgular aşağıda yer almaktadır.

Okulda Yaşanan Şiddet Durumu

Okulda görülen şiddet davranışlarına ilişkin cinsiyete göre kay kare analizi sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Okulda Görülen Şiddet Davranışlarına İlişkin Cinsiyete Göre Kay Kare Analizi Sonuçları

		Hiç		Bazen		Sık sık		Toplam		χ^2	p
		f	%	f	%	f	%	f	%		
Okulda şiddet içeren davranışlarla karşılaşyorum	Kız	87	41.6	94	45.0	28	13.4	209	100	8.20	.017
	Erkek	63	28.9	113	51.8	42	19.3	218	100		
	Toplam	150	35.1	207	48.5	70	16.4	427	100		
Okulda başkalarına şiddet uyguluyorum	Kız	168	80.8	37	17.8	3	1.4	208	100	3.89	.143
	Erkek	156	73.9	47	22.3	8	3.8	211	100		
	Toplam	324	77.3	84	20.0	11	2.6	419	100		
Okul içinde diğer öğrencilerin şiddet uyguladıklarını görüyorum	Kız	38	18.5	109	53.2	58	28.3	205	100	4.61	.10
	Erkek	26	12.4	108	51.4	76	36.2	210	100		
	Toplam	64	15.4	217	52.3	134	32.3	415	100		

Tablo 1’de görüldüğü gibi, okulda şiddet içeren davranışlarla karşılaşma açısından kız ve erkekler arasında anlamlı bir farklılaşma ($X^2=8.20$, $p<.05$) görülmektedir. Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre bazen (%51.8) ve sık sık (%19.3) olmak üzere şiddet davranışlarıyla daha fazla karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Okulda başkalarına şiddet uygulama ($X^2=3.89$, $p>.05$) ve diğer öğrencilerin şiddet uyguladıklarını

görmeleri açısından ($X^2=4.61$, $p>.05$) kız ve erkekler arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir

Okulda Yaşanan Zorbalık Türleri

Okulda yaşanan zorbaca davranışlardan hangisinin daha yoğun olarak görüldüğüne ilişkin frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Okulda Yaşanan Zorbalık Türlerinin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Okulda yaşanan zorbalık türleri	Evet		Hayır	
	f	%	f	%
İtildim	276	63.74	157	36.26
Bana küfür edildi	249	57.51	184	42.49
Sevmediğim isimlerle çağrıldım	244	56.35	189	43.65
Benimle alay edildi	214	49.42	219	50.58
Elbiseme veya eşyalarım zarar verildi	196	45.27	237	54.73
Hakkımda dedikodu yapıldı	192	44.34	241	55.66
Hoşuma gitmeyen (rahatsız edici) cinsel içerikli sözler duydum	176	40.65	257	59.35
Çimdiklendim	167	38.57	266	61.43
Arkadaş gruplarına veya oyunlara alınmadım	158	36.49	275	63.51
Tehdit edildim	128	29.56	305	70.44
Tekmelendim	118	27.25	315	72.75
İstemediğim bir şeyi yapmaya zorlandım	114	26.33	319	73.67
İsırıldım	99	22.86	334	77.14
Rahatsız edici telefonlar veya telefon mesajları alıyorum	77	17.78	356	82.22
Duvara hakkımda rahatsız edici yazılar yazıldı	74	17.09	359	82.91
Yumruk yedim	71	16.40	362	83.60
Hoşuma gitmeyen cinsel içerikli davranışlara maruz kaldım	57	13.16	376	86.84
İnternette (chat,e-mail vb.) hoşuma gitmeyen mesajlar aldım	48	11.09	385	88.91

N=433 (Not: Öğrenciler birden fazla seçeneği işaretleyebilirler.)

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğrenciler okulda yaşadıkları zorbalık türlerini sırasıyla “itildim” (%63.74), “bana küfür edildi” (%57.51), “sevmediğim isimlerle çağrıldım” (%56.35), “benimle alay edildi” (%49.42), elbiseme veya eşyalarım zarar verildi (%45.27), “hakkımda dedikodu yapıldı” (%44.34) şeklinde ifade etmişlerdir. Sonuçlar incelendiğinde ilk

sıralarda yer alan zorbalık türlerinin çoğunlukla sözel boyutta olduğu dikkati çekmektedir.

Öğrencilerin okulda maruz kaldıkları zorbalık içeren davranışlar açısından cinsiyete göre farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan kay-kare analizi sonuçları Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. Okul Zorbalığı Türlerinin Cinsiyete Göre Kay Kare Analizi Sonuçları

Okul zorbalığı türleri	Cinsiyet	Hayır		Evet		Toplam		X ²	P
		f	%	f	%	f	%		
Tekmelendim	Kız	181	85.38	31	14.62	212	100	33.41	.000
	Erkek	134	60.63	87	39.37	221	100		
	Toplam	315	72.75	118	27.25	433	100		
Yumruk yedim	Kız	199	93.87	13	6.13	212	100	31.93	.000
	Erkek	163	73.76	58	26.24	221	100		
	Toplam	362	83.60	71	16.40	433	100		
Çimdiklendim	Kız	135	63.68	77	36.32	212	100	.880	.200
	Erkek	131	59.28	90	40.72	221	100		
	Toplam	266	61.43	167	38.57	433	100		
İtildim	Kız	83	39.15	129	60.85	212	100	.220	.130
	Erkek	74	33.48	147	66.52	221	100		
	Toplam	157	36.26	276	63.74	433	100		
Isırıldım	Kız	169	79.72	43	20.28	212	100	.210	.128
	Erkek	165	74.66	56	25.34	221	100		
	Toplam	334	77.14	99	22.86	433	100		
Elbiseme veya eşyalarım zarar verildi	Kız	130	61.32	82	38.68	212	100	7.273	.005
	Erkek	107	48.42	114	51.58	221	100		
	Toplam	237	54.73	196	45.27	433	100		
Benimle alay edildi	Kız	109	51.42	103	48.58	212	100	.733	.403
	Erkek	110	49.77	111	50.23	221	100		
	Toplam	219	50.58	214	49.42	433	100		
Sevmediğim isimlerle çağrıldım	Kız	94	44.34	118	55.66	212	100	.777	.426
	Erkek	95	42.99	126	57.01	221	100		
	Toplam	189	43.65	244	56.35	433	100		
Tehdit edildim	Kız	157	74.06	55	25.94	212	100	.106	.650
	Erkek	148	66.97	73	33.03	221	100		
	Toplam	305	70.44	128	29.56	433	100		
Bana küfür edildi	Kız	118	55.66	94	44.34	212	100	29.46	.000
	Erkek	66	29.86	155	70.14	221	100		
	Toplam	184	42.49	249	57.51	433	100		
Hakkımda dedikodu yapıldı	Kız	121	57.08	91	42.92	212	100	.338	.314
	Erkek	120	54.30	101	45.70	221	100		
	Toplam	241	55.66	192	44.34	433	100		
Arkadaş gruplarına veya oyunlara alınmadım	Kız	144	67.92	68	32.08	212	100	3.492	.380
	Erkek	131	59.28	90	40.72	221	100		
	Toplam	275	63.51	158	36.49	433	100		
İstemediğim bir şeyi yapmaya zorlandım	Kız	171	80.66	41	19.34	212	100	10.46	.001
	Erkek	148	66.97	73	33.03	221	100		
	Toplam	319	73.67	114	26.33	433	100		
Hoşuma gitmeyen (rahatsız edici) cinsel içerikli sözler duydum	Kız	143	67.45	69	32.55	212	100	11.3	.001
	Erkek	114	51.58	107	48.42	221	100		
	Toplam	257	59.35	176	40.65	433	100		
Hoşuma gitmeyen cinsel içerikli davranışlara maruz kaldım	Kız	186	87.74	26	12.26	212	100	.294	.345
	Erkek	190	85.97	31	14.03	221	100		
	Toplam	376	86.84	57	13.16	433	100		
İnternette (chat,e-mail vb.) hoşuma gitmeyen mesajlar aldım	Kız	198	93.40	14	6.60	212	100	8.464	.003
	Erkek	187	84.62	34	15.38	221	100		
	Toplam	385	88.91	48	11.09	433	100		
Rahatsız edici telefonlar veya telefon mesajları alıyorum	Kız	183	86.32	29	13.68	212	100	4.784	.019
	Erkek	173	78.28	48	21.72	221	100		
	Toplam	356	82.22	77	17.78	433	100		
Duvara hakkımda rahatsız edici yazılar yazıldı	Kız	180	84.91	32	15.09	212	100	1.168	.170
	Erkek	179	81.00	42	19.00	221	100		
	Toplam	359	82.91	74	17.09	433	100		

Tablo 3’de görüldüğü gibi erkek öğrenciler kızlara göre daha fazla zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Zorba davranış türlerinden “tekmelendim” ($X^2=33.41$, $p<.001$), “yumruk yedim” ($X^2=31.93$, $p<.001$), “elbiselerime ve eşyalarım zarar verildi” ($X^2=7.27$, $p<.01$), “bana küfür edildi” ($X^2=29.46$, $p<.001$), “istemediğim bir şeyi yapmaya zorlandım” ($X^2=10.46$, $p<.01$), “hoşuma gitmeyen (rahatsız edici) cinsel içerikli sözler duydum” ($X^2=11.30$, $p<.01$), “internette (chat,e-mail vb.) hoşuma gitmeyen mesajlar aldım” ($X^2=8.46$, $p<.01$), “rahatsız edici telefonlar veya telefon mesajları alıyorum” ($X^2=4.78$, $p<.05$) şeklinde ifade edilen zorba davranışlara maruz kalma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında erkeklerin lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Okul ve Çevresinde Zorbalığın Yaşandığı Yerler

Öğrencilerin okulda zorba davranışlara daha çok nerede maruz kaldıklarını belirlemek amacıyla frekans ve yüzdeler incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Okul ve Okul Çevresinde Zorbalığın Yaşandığı Yerlere İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Zorbalığın yaşandığı yerler	f	%
Bahçede	341	78.75
Okulun çevresinde	300	69.28
Sınıflarda	298	68.82
Koridorda	271	62.59
Tuvalette	168	38.80
Kantinde	158	36.49
Otobüs veya serviste	147	33.95
Soyunma odasında	110	25.40
Otobüs durağında	116	26.79
Spor salonunda	97	22.40
Bilgisayar odasında	45	10.39
Kütüphanede	41	9.47

N=433 (Not: Öğrenciler birden fazla seçeneği işaretleyebilirler.)

Tablo 4’de görüldüğü gibi zorbalığın en fazla yaşandığı yerler okulun bahçesi (%78.75), okulun çevresi (%69.28), sınıflar (%68.82) ve koridorlar (%62.59) olarak bulunmuştur.

Okul veya Okul Çevresinde Zorbalığın Yaşanma Zamanları

Öğrencilerin okulda zorba davranışlara daha çok ne zaman maruz kaldıklarını belirlemek amacıyla frekans ve yüzdeler incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5. Okulda Zorbalığın Yaşandığı Zamanların Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

	f	%
Eve dönerken	235	54.27
Ders aralarında	221	51.04
Okula giderken	199	45.96
Öğle arasında	197	45.50

N= 433 (Not: Öğrenciler birden fazla seçeneği işaretleyebilirler.)

Tablo 5 incelendiğinde zorbalığın en fazla yaşandığı zamanlar sırasıyla “eve dönerken” (%54.27), “ders aralarında” (%51.04), “okula giderken” (%45.96) ve “öğle arasında” (%45.5) olduğu bulunmuştur.

Okulda Zorba Davranışlarda Bulunan Kişiler

Öğrencilerin okulda zorba davranışlara daha çok kimler tarafından maruz kaldığına ilişkin frekans ve yüzdeler dağılımları Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. Okulda Zorba Davranışlarda Bulunan Kişilere İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Kişiler	f	%
Çoğunlukla erkek çocuklar	298	68.82
Benden daha büyükler	202	46.65
Benimle aynı yaşta	176	40.65
Büyükler	152	35.10
Hem erkek hem kızlar	145	33.49
Benden daha küçükler	89	20.55
Çoğunlukla kız çocuklar	65	15.01

N=433 (Not: Öğrenciler birden fazla seçeneği işaretleyebilirler.)

Tablo 6’da görüldüğü gibi, okulda zorbaca davranışlarda bulunan öğrencilerin daha çok erkek (%68.82) ve yaşça daha büyük (%46.65) oldukları belirtilmiştir. Okulda zorbaca davranışlarda en az bulunan kişilerin ise, daha çok kız (%15.01) ve yaşça daha küçük olan çocuklar (%20.55) olduğu görülmektedir.

Zorba Davranışlar Karşısında Yapılanlar

Son bir ay içerisinde 124 öğrenci okulda zorbaca davranışlara maruz kaldığını ifade etmiştir. Bu öğrencilerin zorbaca davranışlara maruz kaldıklarında ne yaptıklarına ilişkin bulgular Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. Okulda zorbaca davranışlara maruz kalındığında Yapılanlara İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

	f	%
Yakın arkadaşlarıma söyledim	93	75
Birisinden durdurması için yardım istedim	77	62.10
Öğretmenime söyledim	76	61.29
Hiçbir şey yapmadım	57	45.97
Babama/anneme söyledim	56	45.16
Okul müdürü/ müdür yardımcısına söyledim	44	35.48
Kardeşiime söyledim	36	29.03
Rehber öğretmenime söyledim	30	24.19

N=124 (Not: Öğrenciler birden fazla seçeneği işaretleyebilirler.)

Tablo 7’de görüldüğü gibi, 124 öğrenciden 93’ü (%75) okulda zorbaca davranışlara maruz kaldığında bunu yakın arkadaşlarına söylediğini, 77’si (%62.1) birisinden durdurması için yardım istediğini ve 76’sı (%61.29) öğretmenine söylediğini belirtmişlerdir.

TARTIŞMA

Araştırmada okulda erkek öğrencilerin kızlara göre daha fazla şiddet içeren davranışlarla karşılaştığı belirlenmiştir. Ayrıca erkek öğrencilerin daha fazla zorbaca davranışlarda bulunduğu saptanmıştır. Arkadaşlar arasındaki zorbalığı inceleyen araştırmalar, zorbalık içeren davranışlarda bulunmada cinsiyetin önemli

bir faktör olduğunu belirlemişlerdir. Birçok araştırma erkek çocukların kızlardan daha fazla zorbaca davranışlarda bulduklarını (Olweus, 1993; Whitney ve Smith, 1993; Rivers ve Simith, 1994; Smith ve Sharp, 1994; Baldry ve Farrington, 1999; Kalliotis, 2000; Rigby, 2002; Seals ve Young, 2003; Pereia ve Ark., 2004) ve zorbaca davranışlara maruz kaldıklarını belirlemiştir (Rigby ve Slee, 1991; Whitney ve Smith, 1993; Baldry ve Farrington, 1999; Pateraki ve Houndoumadi, 2001; Pereia ve Ark., 2004).

Yapılan araştırmalarda okullarda zorbalığın isim takma, dedikodu yayma gibi sözel boyutu içeren davranışların daha sıklıkta görüldüğü saptanmıştır (Baldry ve Farrington 1999; Pereira ve Ark. 2004). Kepenekçi ve Çınkır (2006) ergenler üzerinde yaptıkları araştırmalarında en yaygın zorba davranışların itme ve isim takma olduğunu belirlemişlerdir. Bu araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Okulda karşılaşılan zorba davranışlar “itildim”, “bana küfür edildi”, “sevmediğim isimlerle çağrıldım” “benimle alay edildi”, “elbiseme veya eşyalarıma zarar verildi”, “hakkımda dedikodu yapıldı” şeklinde ifade edilmiştir. Karşılaşılan zorba davranışlar incelendiğinde sıralamada önceliği daha çok sözel boyutu içeren davranışlar aldığı görülmüştür. Cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiğinde araştırmada bazı zorba davranışlara (tekmeleme, yumruk yeme, elbise ve eşyalara zarar verme, küfür etme, istenilmeyen bir şeyi yapmaya zorlanma, hoş gitmeyen cinsel içerikli sözler duyma, internetten hoş gitmeyen mesajlar alma, rahatsız edici telefonlar veya telefon mesajları alma) erkeklerin kızlardan anlamlı oranda daha fazla maruz kaldıkları belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda, erkek çocukların hem daha fazla zorbalığa maruz kaldığını hem de daha fazla zorbalık yaptıklarını göstermektedir (Whitney ve Smith, 1993; Pateraki ve Houndoumadi 2001; Pereira ve Ark., 2004; Delfabbro ve Ark., 2006).

Zorbalığın en fazla yaşandığı yerler sırasıyla okulun bahçesi, okulun çevresi, sınıflar ve koridorlar

olarak bulunmuştur. Pereira ve Arkadaşları (2004) tarafından yapılan çalışmada da zorbalığın en fazla yaşandığı yerler, ilk sırada oyun alanı olmak üzere koridorlar ve sınıflar olduğu belirlenmiştir. Craig, Pepler ve Atlas (2000) da oyun alanlarında sınıflardan daha fazla zorbaca davranışların gerçekleştiğini belirlemiştir. Oyun alanlarında direkt zorbalık, sınıflarda ise dolaylı zorbalık daha fazla görülmektedir. Benzer şekilde Genta Menesini, Fonzi, Costabile ve Smith (1996) çocukların %50'sinden daha fazlasının kendi sınıflarında zorbaca davranışlara maruz kaldıklarını belirlemiştir. Sosyal öğrenme sürecinde zorbalığın gözlenmesi için oyun alanları sınıflara göre daha uygun ortamlar olarak görülmektedir. Planlanmamış, serbest ve denetimin düşük olduğu oyun alanları zorbalığın gelişmesine yardımcı olmaktadır (Craig ve Ark., 2000). Oyun alanlarında zorbalığın daha sık yaşanması, oyun alanlarının boş zaman etkinliklerinin gerçekleştirilebileceği şekilde organize edilmemiş olmasında kaynaklanabilir. Ne yazık ki birçok okulun oyun alanları çok çekici olmayan yerlerdir. Oyun alanlarında oyun materyalleri (top, oyun ipi) de bulunmamaktadır.

Zorbalığın en fazla yaşandığı zamanlar sırasıyla eve dönerken, ders aralarında, okula giderken ve öğle arasında olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin birçoğu zorba davranışlara maruz kaldığında bunu yakın arkadaşına söylediğini, birisinden durdurması için yardım istediğini ve öğretmene söylediğini ifade etmiştir. Okulda zorbaca davranışlarda bulunan öğrencilerin daha çok erkek olduğu ve yaşça daha büyük oldukları belirtilmiştir. Okulda zorbaca davranışlarda en az bulunan kişilerin ise, daha çok kız ve yaşça daha küçük olan çocuklar olduğu tespit edilmiştir. Zorbalık eşit ya da benzer güce sahip bireyler arasında gerçekleşmemekte, fiziksel, sözel ya da dolaylı üstünlük olan kişiler tarafından diğerlerine yönelik olarak gerçekleştirilmektedir (Rigby, 2004). Zorbalığın güçlü öğrencinin zayıf olan öğrenciye zarar verme, rahatsız etme çabası olarak

düşünüldüğünde (Page ve Page, 2003) çalışmadan elde edilen bu sonuç şaşırtıcı değildir.

Bu çalışmanın sonuçları zorbalığın okullarda yaygın bir problem olduğunu göstermektedir. Zorbalık farklı şekillerde oluşabilmekte, özellikle oyun alanlarında, okulun çevresinde ve sınıflarda; eve dönerken veya ders aralarında daha sıklıkla yaşandığı tespit edilmiştir. Zorbalık yapanlar çoğunlukla yaşça büyük olanlar ve erkek çocuklar olarak bulunmuştur. Bu durumda okulların zorbalığa karşı önlemler geliştirmesi gerekmektedir. Okullarda zorbalığın engellenmesine yönelik çalışmalar yapılırken bununla birlikte okuldaki yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik çalışmaların da yapılması çocukların okulda daha verimli ve hoş vakit geçirmesine katkı sağlayabilir. Bundan sonraki çalışmalar için daha geniş bir örneklem üzerinde çalışılması, aile, öğretmen, yönetici ve sınıf etkenlerinin birlikte ele alınması, gözlem ve görüşme gibi nitel araştırma yöntemleri kullanılarak derinlemesine bilgi elde edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Baldry, A.C. ve Farrington D.P. (1999). Types of bullying among Italian school children. *Journal of Adolescence*, 22, 423
- Bernstein, J.Y. ve Watson, M.W. (1997). Children who targets of bullying: A victim pattern. *Journal of Interpersonal Violence*, 12, 483-498.
- Boulton, M.J. ve Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology*, 62, 73-87.
- Craig, W.M., Pepler, D. ve Atlas, R. (2000). Observations of bullying in the playground and in the classroom. *Social Psychology International*, 21(1), 22-36.

- Crick, N., Bigbee, M.A. ve Howes, C. (1996). Gender differences in children's normative beliefs about aggression: How do I hurt thee? Let me count the ways. *Child Development*, 67, 1003-1014.
- Crothers, L. M. ve Levinson, E. M., (2004). Assessment of bullying: A review of methods and instruments. *Journal of Counseling & Development*, 82, 496-503.
- Delfabbro, P., Winefield, T., Trainor, S., Dollard, M., Anderson, S., Metzger, J. ve Hammarstrom, A. (2006). Peer and teacher bullying/victimization of South Australian secondary school students: Prevalence and psychosocial profiles. *British Journal of Educational Psychology*, 76, 71-90.
- Furniss, C. (2000). Bullying in schools: it's not crime- is it?. *Education and The Law*, 12, 1, 9-29.
- Genta, M.L., Menesini, E., Fonzi, A., Costabile, A. ve Smith, P.K. (1996). Bullies and Victims in Schools in Central and Southern Italy. *European Journal of Psychology of Education*, 11, 97-110
- Hazler, R.J. (1996) *Breaking the cycle of violence: interventions for bullying and victimization*. Washington, D.C: Accelerated Development.
- Kaltiala-Heino, R., Rimpela, M., Marttunen, M., Rimpela, A. ve Rantanen, P. (1999). Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: School survey. *BMJ*, 319, 348-351.
- Kaççı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37, 1, 1-13.
- Karatzias, A., Power, K.G. ve Swanson, V. (2002). Bullying and victimization in Scottish secondary schools: Same of separate entities. *Aggressive Behavior*, 28, 45-61.
- Kepenekçi, Y.K. ve Çınkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse & Neglect*, 30, 193-204.
- Lagerspetz, K.M.J., Bjorkquist, K. ve Peltonen, T. (1988). Is indirect aggression typical of females? Gender differences in aggressiveness in 11-12 year old children. *Aggressive Behavior*, 14, 403-414.
- Maynard, H. ve Joseph, S. (1997). Bully/Victim problems and their association with Eysenck's Personality Dimensions in 8 to 13 year olds. *British Journal of Educational Psychology*, 66, 447-456.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school*. Cambridge: Blackwell.
- O'Moore, M. ve Kirkham, C. (2001). Self-esteem and its relationship to bullying behavior. *Aggressive Behavior*, 27, 269-283.
- Page, R.M. ve Page, S.T. (2003). *Fostering emotional well-being in the classroom*. Massachusetts: Jones & Barlett Publishers.
- Pateraki, L. ve Houndoumadi, A. (2001) Bullying Among Primary School Children in Athens, Greece, *Educational Psychology*, 21 (2), pp. 167-73.
- Pereira, B., Mendonça, D., Neto, C., Valente L. ve Smith P.K. (2004) Bullying in Portuguese schools. *School Psychology International*, 25(2), 241-254.
- Rigby, K. (2000). Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being. *Journal of Adolescence*, 23, 57-68.
- Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. London: Jessica Kingsley.
- Rigby, K. (2004). Addressing bullying in schools theoretical perspectives and their implications. *School Psychology International*, 25(3), 287-300.

Rigby, K. ve Slee, P.T. (1991) Bullying among Australian school children: Reported behavior and attitudes toward victims. *Journal of Social Psychology*, 131(5).

Rivers, L. ve Simith, P.K. (1994). Types of bullying behavior and their correlates. *Aggressive Behavior*, 20, 359-368.

Roffey, S. (2000). Addressing bully in schools: organisational factors from policy to practice. *Educational and Child Psychology*, 17(1), 6-19.

Seals, D. ve Young, J (2003). Bullying And Victimization: Prevalence And Relationship To Gender, Grade Level, Ethnicity, Self-Esteem, and Depression. *Adolescence*, 38, 735-747.

Shmith, P.K. ve Sharp, S. (1994). The problem of school bullying. In P.K. Shmith, & S.Sharp (Eds.), *School Bullying Insights and Perspectives*. London: Routledge.

Slee, P. T. ve Rigby, K. (1993). The relationship of Eysenk's Personality Factors and self-esteem to bully/victim behavior in Australian school boys. *Personality and Individual Differences*, 14, 371-373.

Sutton, J. ve Keogh (2000). Social competition in school: Relationships with bullying, Machiavellianism and personality. *British Journal of Educational Psychology*, 70, 443-457.

Williams, K., Chambers, M., Logan, S. ve Robinson, D. (1996). Association of common health symptoms with bullying in primary school children. *BMJ*, 313, 17-19.

Whitney, I. ve Smith, P. K. (1993). A Survey of Nature and Extent of Bullying in Junior/Middle and econdary Schools. *Educational Research*, 35 (1), 3-25.

Yıldırım, S. (2001). Zorbalık, Aile Ortamı ve Popülarite Arasındaki İlişkiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yurtal F. (2004) Name Calling and peer beliefs among primary school children in Turkey, *Pastoral Care in Education*, 22(2), 39-41

BULLYING AT PRIMARY SCHOOLS: PREVALENCE AND NATURE

Filiz Yurtal*

Fulya Cenkseven**

Bullying is defined as one or more than one stronger students persecute or attempt to persecute in order to harm, injure, disturb, disgrace to other weaker students repeatedly and over time (Page ve Page 2003). Bullying is not limited to physical aggression. In addition to this, bullying can be defined as a negative action as a purposeful attempt to injure or inflict discomfort on another, either through words, physical contact, gestures, or social exclusion (Hazler, 1996; Roffey, 2000).

Bully students frighten other students with physical abuse and verbal threats, cause the victims' free-learn rights loosen, so victims have a problem with absence and mistrust at school (Furniss, 2000). Victims of bullying have some psychological and physical problems, such as concentration difficulty and fear of school in short terms (Bernstein ve Watson, 1997).

Gender has been seen as an important factor in the literature about bullying and being bullied. It has been found that boys had both bullying behaviour and being bullied (Whitney ve Smith, 1993; Pateraki ve Houndoumadi 2001; Pereira ve Ark., 2004; Delfabbro ve Ark., 2006).

As mentioned before, students, both who show bullying behaviors and are being bullied, will possibly have some problems in future because of this situation. Therefore, it is very important to investigate bullying, identify the existing situation and getting precautions at school. In the present study, the main purpose is to

determine the extent and types of bullying behaviour, times and places where bullying occurs, and reactions of students against bullying behaviour.

METHOD**Sample**

The study included six primary schools in Seyhan and Yuregir country in Adana city, with 433 students: 49 percent of girls (212) and 51 percent of boys (221). The student's ages ranged from 10 to 14.

Questionnaire

A questionnaire prepared by the authors was used to determine the extent and types of bullying behaviour, times and places where bullying occurs, and reactions of students against bullying behaviour. Authors especially considered the suggestions in the literature and opinions of the experts. The questionnaire was consisted of multiple choice and gradational questions.

Procedure

The questionnaires were administered to classes of participants by the researchers. All the data were arranged for the software and calculated frequency and percent using SPSS Package Program. X² test was used to determine the differences according to gender in types of bullying.

* Yard. Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, Adana. E-posta: fyurtal@cu.edu.tr

** Yard. Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı, Adana. E-posta: fulyac@cu.edu.tr

RESULTS

Violence at School

There was a significant difference between boys and girls according to behaviours which includes violence at school ($X^2=8.20$, $p<.05$). Boys reported that they encountered violence behaviors more than girls sometimes (51.8 percent) and frequently (19.3 percent). Although, there was no significant differences between boys and girls in terms of bullying behaviour ($X^2=3.89$, $p>.05$), many boys admitted to bullying more than girls to others as sometimes (22.3 percent) and frequently (3.8 percent).

Types of bullying

Students reported that they were “pushed” (63.74%), “swears at me” (57.51), “called disagreeable names” (56.35%), “mocked” (49.42%), “damaged their dresses and belongings” (45.27), “spreaded rumours about them” (44.34). According to the results, it can be seen that verbal bullying type is in the first-quarter.

Boys reported that they encountered bullying more than girls. Significant differences in favor of boys were found between the victims of girls and boys having the types of bullied: “hitted” ($X^2=33.41$, $p<.001$), “fisted” ($X^2=31.93$, $p<.001$), “damaged their dresses and belongings” ($X^2=7.27$, $p<.01$), “swears at me” ($X^2=29.46$, $p<.001$), “forced to do unwanted something” ($X^2=10.46$, $p<.01$), “heard uncomfortable words including sex” ($X^2=11.30$, $p<.01$), “ received disturbing messages from Internet (chat, e-mail)” ($X^2=8.46$, $p<.01$), “ made harassing phone call” ($X^2=4.78$, $p<.05$).

Places where bullying occurred at school and near environment of schools

It was found that the most frequent places where bullying occurred were as “playground”

(78.75%), “near environment of school” (69.28%), “classrooms” (68.82%) and “corridors” (62.59%)

Times when bullying occurred at school and near environment of schools

According to results the most frequent times when bullying occurred were as respectively “going back home” (54.27%), “break time” (51.04%), “going to school” (45.96%) and “lunch times” (45.50%).

The pupils who had bullying behaviours at school

It was reported that the pupils who had more bullying behaviours at school were boys (68.82%) and older ones (46.65%). The results showed that the pupils who had less bullying behaviours at school were girls (15.01%) and younger ones (20.55%).

Reported reactions against bullying behaviours

A total of 124 students reported that they had been bullied behaviour at school in last one month. The statements of the 124 students were 93 students (75%) were “talked to their friends”, 77 students (62.10%) were “asked help from somebody to stop”, 76 students were (61.29%) “talked to their teachers” when they had been bullied.

DISCUSSION

Findings in this study showed that boys encountered being bullied and bullying behaviour including violence more than girls. Earlier findings in the studies on bullying among friends showed that gender is an important factor for bullying behaviour. These studies also reported that boys were bullied more (Olweus, 1993; Whitney ve Smith, 1993; Rivers ve Simith, 1994; Smith ve Sharp, 1994; Baldry ve Farrington, 1999; Kalliotis, 2000; Rigby, 2002; Seals ve Young, 2003; Pereia ve Ark., 2004) and bullying behaviour more often than girls (Rigby ve Slee, 1991;

Whitney ve Smith, 1993; Baldry ve Farrington, 1999; Pateraki ve Houndoumadi, 2001; Pereira ve Ark., 2004).

Earlier studies found that the verbal form of bullying, such as name calling, spreading rumours, occurred as more frequently. (Baldry ve Farrington 1999; Pereira ve Ark. 2004). The results of this study are in agreement with earlier findings. Students reported that they were “pushed”, “swearred at me”, “called disagreeable names”, “mocked”, “damaged their dresses and belongings”, “spreaded rumours about them”. According to the results, verbal bullying forms have the priority among the other forms of bullying. Findings showed that boys were bullied more often than girls.

In this study it was found that the most frequent places where bullying occurred were a “playground”, “near environment of school” , “classrooms” and “corridors”. Pereira et al (2004) found that the most frequent places in bullying occurred were respectively “playground”, “corridors” and “classrooms”. According to study of Craig, Pepler and Atlas (2000) more bullying behaviours have occurred in the playground than classrooms. It is encountered direct bullying in the playground and indirect one in the classroom.

Students reported that bullying occured most frequently “going back home”, “break times at school” “going to school” and “lunch times”. Students stated that when they had been bullied, they “talked to their friends”, “asked help somebody to stop”, “talked to their teachers”. Findings showed that students who had bullying attitudes were boys and older ones. The people who had less bullying behaviour at school were girls and younger ones. This result is not unexpected when we consider that the bullying is an attempt in which stronger person harms weaker one (Page ve Page, 2003).

School administratives should improve appropriate precautions against bullying. Additionally, doing studies on increasing quality of school life can make a substantial contribution that students have more efficient and great time at school.